

Bakonyi István

Dúlt eszmények őrzése

Pék Pál: Szélcsönd és újra szél

A pálya fölgyorsult jellegét igazolandó, 2006-ban újabb, ezúttal a kilencedik Pék Pál-verseskötet jelent meg a pécsi Pro Pannonia Kiadói Alapítvány kiadásában, a Pannónia Könyvek sorozatában. Nem mellékes körülmény, hogy ennek az a Szirtes Gábor a szerkesztője, aki hosszú ideje figyelni költőnk pályájának alakulását, és jeles kritikákban, tanulmányokban vagy éppen ajánló fülszövegekben folyamatosan méltatja és értékeli ezt a költői teljesítményt. Másfelől példás a dél-dunántúli régió összefogása is ebben az ügyben, dacolva velük vagy éppen kiegészítve az országos tendenciákat.

A kötet küllemében is a megszokott igényességet mutatja, kemény fedéllel, rajta Ludvig Dániel képével. S a lelkes kiadó most sem fukarkodik elismeréssel a fülszövegben. Íme, egy részlet: „...konok Messiásként szól ő hozzánk,

aki örök fájdalmára, csonka ifjúságára – egész nemzedéke nevében és számára – keresi a gyógyírt, a múlt hálójából való szabadulást, és találja meg Istenben („kiben az álom-való megmaradt”), egy boldogabb haza víziójában, minek krónikásául szegődött, a Rendben, ami mindenkit emberré tehet, a Jogban, mi „írmagját is kiírtja” a törvénytelenységnek, a Szabadság visszaszerzésének reménnyel teli és újabb kísérleteiben, és végezetül az Erkölcsben, mert meg kell tudnunk őrizni önazonosságunkat, mert önmagunkhoz hűnek kell maradnunk, az utat, mi kijelöltetett számunkra, végig kell járnunk.”

Nem véletlen, hogy olyan fogalmak, mint a jog vagy a szabadság kiemelten szerepelnek ebben a szövegben. Mindkét fogalom mögött olyan valóság húzódik meg, aminek jelenlétét vagy éppen hiányát is meg kellett tapasztalnia Pék Pálnak, miként kortársainak hasonlóképpen. Most csak egyetlen aspektust hadd emeljek ki! A sokat emlegetett, s szinte minden valamirevaló költő megénekelte szabadságot. A „Szabadság, szerelem, e kettő kell nekem”, a „Szabadság! Te szűlj nekem rendet!”, vagy éppen a „véres zászlók hordozása”-féle tartalmakat. S bizony, máris láthatjuk, hogy a szabadság nem jelenthet teljes függetlenséget, az „azt teszem, amit akarok” felelőtlen megélését, s végképp nem a másik embernek ezáltal való korlátozását. A szabadság ugyanakkor az ember legszembetűnőbb vágya, hiszen valamennyien szabadnak születünk. Ám más a teljes magányban élő ember szabadsága, és más azé, aki akármilyen közösségben él: családban, kisközösségben, nemzetben. A legtágabb értelemben: emberiségben. Tehát: az a szabadság a létjogosult, amelynek hirdetője és megélője türelemmel, szeretettel és felelősségtudattal közeledik a másik ember, a másik közösség, a másik nép felé. S itt a József Attila-i rend az egyik mérce, de említhetjük a Pék Pál költői világában különösen fontos jézusi szabadságot, hiszen – miként sokan így ítélik – Jézus Krisztus maga a szabadság. S a Pék Pál költészetében megfogalmazódó szabadságfogalom ilyen! Renddel, szeretettel, belső békeséggel. A másik ember számbavételével.

A kiadó szavai fontosak, súlyosak, amelyek még további utat is kijelölnek a költő számára, aki most is a korábbiakhoz hasonlóan szerkeszti verseskönyvét. Vagyis úgy, hogy korábbi műveiből is átment néhányat, tudatosan az újak közé emelve őket. Például ezúttal a korábbi Szodomából, többek között éppen a kötet címadó versei közül néhányat. De találunk a nyolcvanas évek végéből vagy éppen a kilencvenes évek korszakából több művet is. Az új környezet új jelentést is hozhat, bár mindez nem mindig valósul meg. Ahogyan Tüskés Tibor helyesen látja a Lyukasóra (2007/3) számában írott kritikájában: „...egy-egy korábbi versét is átveszi és új kompozícióba illeszti. Ám ennél nyomósabb érv, hogy e líra alaphelyzete, a költő alapélménye ma is az, ami korábban volt, a reménytelenség és a remény, a beletörődés és a hit drámai küzdelme.”

Alapvetően tehát nem beszélhetünk látványos fordú-

latról, sokkal inkább arról, hogy ez a hangoztatott alapélmény azért újabb és újabb árnyalatokat hoz felszínre. Így van ez az első ciklusban is, amely a Fonák tavasz címet viseli. Az azonos címet viselő költemény pedig különösen is ebben az irányba mutat. A korábban megszokottnál keményebb és vádlóbb itt a hangnem, a valóság erőteljes bírálata. Már a hangütés is drámai: „Virágoktól sebhelyes lesz / völgy a rét / a hársfasor / s fa a kút a kövek árny / csapdáidból eliszkol / s te megérted / ma okafogyott / oda mégis visszatérj...”.

A tördeltség és az ugyanakkor ömlő sorok kiválóan érzékeltetik a költői szándékot, s innen jut el a költemény íve a „nem maradni bölcsebb”-féle áligazságokat sebzett szájjal dadogókhoz. Igaz a névtelen recenzens eme megállapítása (Magyar Nemzet, 2006. okt. 30.): „... hű képek és hangulatok az ezredforduló emberének fogyó álmairól és szorongásairól, valamint – minden komor, intő jel ellenére – romolhatatlan hitéről és mindent újra kezdeni képes benső erejéről.” (Kár, hogy a recenzens pontatlanul idézi a kötet címét, amelyben nem szélcsend, hanem szélcsönd van.)

Valóban: ez az újrakezdő benső erő és a romolhatatlan hit jellemzi Pék Pál habitusát, bár ezek még nem esztétikumot teremtő értékek. Ám a lírai tehetséggel karöltve azzá válnak ebben a fontos életműben. Bölcsességgel egyre telítettebb ez a költészet, miként ezt jól látjuk az olyan versekben, mint A megnyíló idő. A címben jelölt fogalom egyébiránt az irodalom (s persze egész életünk) egyik alapproblémája, a Berzsenyi-féle „szárnyas idő”-től korunk „gyorsuló idő”-gondjáiig. Az „idő” aztán fogalmilag csak egyszer jelenik meg a szövegben, a vége felé, megismétlően a címből ismerő jelzős szókapcsolatot. Kimondatlanul is ott kering azonban a költemény egész rendszerében, miközben alapvető létkérdésekről esik benne szó. „Ha nem érted is, sóbálványá dermedsz, / kiforgatva hiszen nincs tovább, / s visszahőköl majd az Úr is, látva / a bened romló konok messiást.” Keserű létfelfogás ez, számol a költő a többfajta beteljesedéssel, s mindezt változatlanul a tőle megszokott igényes, kötött formában tárja elének.

Másutt, például a Miértben még finomabb árnyalatokkal zendíti meg a lélek hangjait, a gyötrő kérdéseket. Idézzük most kivételesen az egész szöveget! „miért a hívás / s milyen időbe bókol / hűnyó nárciszod // holt pillék közt ha / férged s darázs-időd is / másnak álmodod // s harist temet az / eső sátra méhet a / hazug illatár // mint megváltót / latrok közé magához / hogyha visszajár”. Könnyű észrevennünk a Pék Pálnál szokatlan formai megoldást, a központozás elhagyását. Miként mindig, ez a megoldás adja a többféle értelmezés lehetőségét, igencsak szinkronban a vers rejtett tartalmaival. S ezek között már a végső kérdésekre adandó válaszokkal is érintkezik a szöveg, az elmúlás és a pusztulás összefüggéseit is kutatva. A „hűnyó nárciszod” és a „holt pillék” ezt jelzik egyértelműen. A megváltó és a latrok megjelenése is szép összhangot mutat az előzőekkel, s összefügg a már többször hangoz-

tatott hitbéli és biblikus vonatkozásokkal. Ide is igaz Tüskés Tibor egyik megjegyzése: „Mindennél szembeűnőbb a négy ciklusban elrendezett mintegy félszáz vers nyelvi körülhatároltsága, a költői metaforák jól körülírható köre: a tudatosan használt szűk szókincs ismétlése.” (Lyukasóra, 2007/3)

Valóban: viszonylag szűk a Pék Pál használta szókincs, hiszen változatlanul megvannak azok a nyelvi értelemben is vett tájékozódási pontjai, amelyek a kezdetektől meghatározzák költői érdeklődését. A kerttől a forradalomig. A gyermekkor élményeitől a mai kor benyomásaiig. Ezek a változatlan alapélmények hatják át olyan művei szövetét is, mint például az Április bolondja. Itt is a kert a helyszín: „Micsoda fagy veri még a / kertet, kushadó rögöt, / s miféle pára-had riad, és / kerengve hull a tó fölött!” Ezt követően aztán a biztatás uralkodik, a sok-sok reménytelenséget és fájdalmat föltáró költemény mellett itt kétségtelenül a továbblépés szándéka, a folytatás reménye a szembeűnő. S ilyen lendületesen ér véget a szöveg: „Alkatrésze légy a tájnak! / Arcába villants új tükört, / s fű, a kő, a remény háza / túlélhet minden vízözönt.” Ugyanakkor az is igaz, hogy ezúttal mintha döccenne a forma, a verselés nem oly tiszta, mint általában.

A széthulló világ, az emberi kapcsolatok dermedté válása, a távlatok hiánya, a társadalom kiábrándultsága is fontos teret nyer Pék Pál költői hangjában. Azok közé tartozik ő is, akik csalatkoztak álmaik szertefoszlása miatt, akik újabb válságokat kell, hogy átéljenek. Az eddig utolsó verseskötet egésze erről is tanúskodik. A végső percben című vers minderre jó példa. Azokról szól, akik „üdvünk / hazugságba vesztek, / s édenünket mégis / újra elrekesztik.” Természetesen nem a napi politika gyalázatát érinti csak, nemcsak a „peremberké” és az országot szétlöpők bűneire figyelmeztet, hanem jóval tágabb köröket érint. Egyetemes a válság, s ki tudja, van-e még kiút. A „szodomai mocskuk” emlegetése ugyanakkor az időközön és századokon sajnálatosan átívelő vétkekre is ráirányítja a figyelmet. A költő rossz közérzetének fő oka a külvilágban, a körülvevő valóságban van. Ez a „kimerült világ”, „a lét vermei”, a „kor” persze nagyon is konkrét, a huszonegyedik század eleji Magyarország (amelyet más-más szóval illet: nép, ország, haza), valamint egy vidéki, dunántúli város, Nagykanizsa, ahol a költő él. „... Keserűségének két, kézzelfogható okát, a lopakodó diktatúrát és a nyers, önző magánosítást célzásokkal érzékelteti.” – írja Tüskés Tibor ugyancsak a Lyukasórában.

Az előbb jelzett „időkön és századokon átívelést” igazolja a Csak a fű is: „Ezer éve hallod, hogy a / vadak mit ugatnak.” Már magában, a címben megjelölt természeti jelenség léte arra is figyelmeztet, hogy vannak dolgok, amelyek fontosabbak a hétköznapi történéseknél, a politikánál, a mindennapos gondoknál, s ezek a teremtett világ apró csodái. (Ha már úgyis többször emlegettük Pék Pál lírája kapcsán a Nyugat költőit, akkor nem nehéz ezt a rokonszenvet megerősítenünk. Hogy mást ne mondjunk,

gondoljunk csak Tóth Árpád Elégia egy rekettvebokorhoz c. művére!) S ezek a csodák egyrészt menedéül, másrészt a végső cél eléréséül is szolgálhatnak a gondolkodó ember számára. Itt, ebben a versben persze másról is szó esik. Például az önismeret kerül előtérbe, az az önvizsgálat, ami nélkül nincs se lírai, se emberi előrelépés. A költő személyisége így tárul föl, így lesz egyre hitelesebb a portré. Ez a belső drámaiság kap hangot ebben a versszakban: „Szitkaidat nyeled hát, ha / konc-magába befogad / kerted, holott Júdás-képpel / lapulsz még a fák alatt...” Akárhogy is: csak a kert, illetve az általa szimbolizált értékrend jelenthet menedéket az ember számára. S e vers mellett rögtön ott egy korábbi, az 1989-es Pernyeszag, a „csillagtalan ország” képével, s láthatjuk, hogy oly kevés a változás... Éppen az igazi változás hiányát fájjalja az ember, s a költői is nehezen küzd meg ezzel a hiánnyal.

Az is megesik, hogy más bőrébe bújva mond véleményt a világról, s ebben jó társa Ven-ji, az általa teremtett (ál)kínai szerző. Pl. ilyen vers A kertbe tér, amelyben a kedvenc motívum és színtér találkozik a keleti gondolkodás néhány jegyével. Ugyanakkor valami különös álomszerűséggel is kapcsolatba kerülünk általa. Ven-ji egyébként a kemény sors megtestesítője, s ily módon költőnk alteregója. Más- hol, a Sancho hitében meg egy másik kulturális párhuzam áll a középpontban, különös játékkal: „Megtanulhatsz várni, pedig / árva eged éjszakája / forog künn, mint Don Kisótok / valónak hitt vitorlája.”

S így érkezünk el a kötet címét is adó vershez. A Szélcsönd és újra szél nem véletlenül szerepel ilyen kiemelt helyen, hiszen valóban a sors és a létezés alapkérdéseit boncolgatja benne Pék Pál. Már az Orbán Ottótól származó mottó is filozofikus mélységekre ás: „...kelhet-e ma a tegnapi nap?” S a kezdés, „Atlantisz is merülőben...” egyértelműen az egyetemes gondokat jeleníti meg, természetesen szinkronban azzal a problematikával, ami jól ismert ezen a költői pályán. Megfogalmazódik itt a megtisztulás iránti vágyakozás igénye is: „...ringatja / egy behomályló / ősz tava a testünket / mindazt, mi lesz, / ami tisztább...” S itt sem kikerülhető az önismeret, hiszen végül is magunkhoz vezet el ebben a világban az út. És nemcsak a víz, de a szél is tisztító erejű. Következésképpen: reményt adó.

Láthatjuk tehát, hogy a tragikus életszemlélet föloldása nem lehetetlen ebben a költői-emberi világban. Még akkor sem, ha úgy látja a költő, hogy „Életéből póreséged / az egyetlen üzenet.” (Az egyetlen üzenet) Másfelől a pőrre vetközött test és lélek lehetőség is a végső harmónia megjelésére. És újra az önportré kerül előtérbe, miként az jól látható A mélység öre című versben, amelyben újfent egy ősi bölcsesség a mottó, ezúttal a Tao te Kingből: „Aki közös az út-tal, / az út-at elnyeri.” Az útról persze Jézus útja is eszükbe juthat, s az igazsággal és az étellel is példálózhatunk. És egyre inkább érzékelhetjük a versben a végső igazságok keresését, vagy legalábbis az azokhoz vezető út, utak fontosságát. Akár drámai monológoknak is fölfoghatjuk ezt a verset, amelyben a „lenni vagy nem lenni?”

mély kérdése is benne rejlik. Egyik emlékezetes versszaka: „A vég ez tán, a kezdet is. / S bolyongva más világon, / megértem: a Minden Semmi, / s lobog át a valóságon: / rommá romlik, ami épül -- / Hült helyére majd a Részek / szétriasztott utainkról / nevezetlen visszaneznek.”

Arról is elmélkedhetnénk mindezekkel kapcsolatban, hogy az út (és a várakozás) gyakran izgalmasabb és több örömmel jár, mint a célba érés. Úton vagyunk állandóan, egészen a végső pontig. Úton van a költő is, s útjának állomásai a verseskötetek, s ezt az „útközben”-féle állapotot rögzítik. Ezek az állapotok természetesen különbözőek, s egyre közelebb visznek a célhoz. Persze azt is figyelembe kell vennünk, hogy a pálya még korántsem lezárt, a szemünk előtt zajló folyamat. Közben azonban mindig van megörökítendő pillanat, illetve olyan élmény vagy jelenség, ami maradandó mű létrehozását segíti. Így látjuk ezt az Októberi napló esetében is. Benne a „hulló pillanat” „mégis megmaradásáról” olvashatunk, ilyen remek részletek után: „madár zuhan a / nap-mögötti éjben és / beléd mar a szél // s mint holdat az ág / orv-gyilokként metszi / szemedet a fény”.

S aztán az Eloldva, kötve sorai között ismét az útról, illetve arról, hogy „Életemet dúlták föl, és / futnék is, de út sehol.” Újra a cselekvés elé gördített akadály, újra a visszszorított állapot. Ám van itt is oldás: „És mégis átkelek én / túl a belső ingoványon -”. XXI. századi mégis-morál? Ady után egy évszázaddal. Igen, az előjelek rokonságot mutatnak. Arról nem is beszélve, hogy mindkét kor válságokkal terhes, s mindkét korban nagy szükség van az őrzőkre a strázsán!

S az a költészet, amely Pék Pál tollán születik meg, ilyen őrző lélekről tanúskodik. Akkor is, ha ez a lélek elmondhatja magáról zsoltáros hangon szólva, hogy: „ide s tova hanyattatom, mint a sáska”. Ám itt (Mint a sáska) hasonlóképpen jelen van a „mégis”, költőnk legújabb korszakának egyik alapfogalmaként. De felkiáltójelként újra itt vannak a Szodoma-versek, nehogy azt higgye az olvasó, hogy a kiút már oly közel...

S újfent igazat kell adnunk Szirtes Gábornak, aki a már idézett ajánló szövegében a továbbiakban így vélekedik: „A költő intellektuális vívódása, morális küzdelme ... még nem fejeződött be. A harc folytatódik. Pék Pál költői szerepfelfogásából és emberi alapállásából – ezt üzenik kilencedik kötetének versei – ez nem is lehet másként.”

A feloldás ígérete: az illúziómentes cselekvés. A költő számára is.

Aki az írás felelősségével, új művek létrehozásával valósítja meg ezt.

(Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pannónia Könyvek, 2006.)